

#13

DISTANCIA GEOGRÀFICA I CONEIXEMENT CULTURAL: ESCRIVINT SOBRE LA XINA DES DE L'AMÈRICA LLATINA DEL SEGLE DINOU

Rosario Hubert

Trinity College

Resum || Fins a quin punt el coneixement de cultures estrangeres es veu afectat per la distància geogràfica? Aquest article explora els límits porosos entre etnografia, geografia i ficció en la narració *Viaje de Nueva Granada a China y de China a Francia* (1860) del colombià Nicolás Tanco Armero. Insòlit document d'intercanvi entre les regions antípodas del planeta al segle dinou, *Viaje...* combina el llenguatge del comerç de manobre, guies turístiques i jornades de peregrinació, iniciant una manera d'escriure sobre la Xina que considera les estratègies retòriques de les epistemologies perifèriques. Aquest text investiga les formes d'universalisme que prevalen sobre històries locals en les discussions sobre la modernitat, i aporten nova llum als discursos sobre orientalisme produïts per altres presumptes geografies exòtiques. Proposo que *Viaje...* evidència una manera d'escriure sobre la Xina on la identitat nacional és al servei d'una forma cosmopolita d'identificació. Geogràficament, imaginàriament i èticament, la Xina arriba a ser una regió figurativa que transcendeix el punt d'enunciació llatinoamericà i, alhora, redefineix la subjectivitat en relació a diferents formes de producció del coneixement geogràfic: cartografia, turisme i peregrinació.

Paraules clau || Viatge a Xina | Turisme | Amèrica Llatina | Escriptura de viatges | comerç de peons | cultura geogràfica

Abstract || To what extent is the production of knowledge of foreign cultures affected by geographical distance? This article explores the porous boundaries between ethnography, geography and fiction in the narrative *Viaje de Nueva Granada a China y de China a Francia* (1860) by the Colombian Nicolás Tanco Armero. A rare document of exchange between antipodal regions of the planet in the nineteenth century, *Viaje...* combines the language of the coolie trade, tourist guidebooks and journals of pilgrimage, opening a form of writing about China that considers the rhetorical strategies of peripheral epistemologies. This text inquires into the forms of universalism that prevail over local histories in discussions of modernity, and casts fresh light on discourses of orientalism produced from other allegedly exotic geographies. My claim is that *Viaje...* evidences a form of writing of China where national identity is at the service of a cosmopolitan form of identification. Geographically, imaginatively and ethically, China becomes a figurative region that transcends the Latin American's point of enunciation and, in turn, redefines the traveler subjectivity in relation to different forms of production of geographic knowledge: cartography, tourism and pilgrimage.

Keywords || Travel in China | Tourism | Latin America | Travel writing | Coolie trade | Cultural geography

1. Introducció

És desembre del 1857 i els ports del sud de la Xina oberts al comerç estranger son mobilitzats a causa dels esdeveniments bel·licosos que seran coneguts més tard com la Segona Guerra de l'Opi. L'atac és imminent. Després de tres anys vivint a Xina i exhaust de la intranquil·litat i el neguit a ser mort als carrers, el colombià Nicolás Tanco Armero reflecteix en el seu diari les particulars circumstàncies d'un estranger en temps de guerra a la Xina:

Excusado es decir que las repúblicas del continente sud-americano no tienen representantes en China [...] En grandes aprietos se vería un americano del sur para librarse de las dificultades y conflictos a que en estos países se exponen los extranjeros: felices los ingleses y franceses que pueden dar la vuelta al mundo seguros de hallar en todas partes sus gobiernos representados, y el abrigo de sus respetables banderas que los ponen a cubierto de injusticias y tropelías. (1861: 120)¹

L'observació en la vulnerabilitat del sud-americà a la Xina ajuda a Tanco a fer una declaració més general sobre el turisme mundial a mitjans del segle dinou. Ell celebra de manera acrítica el fet que l'imperialisme europeu facilita la mobilitat planetària i, és més, hi anhela les seves infraestructures d'ultramar. Segons Tanco, un ciutadà d'una nació perifèrica està més exposat a les injustícies i crueltats de terres llunyanes («aquests països») que un de metropolità, ja que l'últim és més propens a recórrer a alguna oficina, o establiment colonial de protecció. No obstant, no queda del tot clar quin tipus de procedència assumeix Tanco per ell mateix, donat que utilitza ambigüament la tercera persona del singular reflexiu «sí mateix» i no la primera persona del plural «nosaltres» per complementar el subjecte de la causa a: «El sud-americà es trobarà a *sí mateix* en seriosos compromisos.» Com Tanco, als seus lectors se'ls deixa especular quina bandera després de tot pot donar refugi a un exiliat colombià contractat per una companyia espanyola basada a Cuba amb la missió d'enviar manobres culis des de la Xina.

A «Our Orient is Europe» Graciela Montaldo suggereix que des de 1492 (i des d'aleshores, sempre), Amèrica Llatina ha hagut de pensar en les maneres d'inserir-se dins un mapa mundial, delimitant el seu espai a través d'estratègies militars, diplomàtiques i textuais (Montaldo, 1999: 66). Inicialment confosa amb l'Índia als diaris de Cristòfol Colom, llavors retratada com el Jardí de l'Edèn a les *Crónicas de la Conquista*, i més tard transformada en objecte d'investigació científica per exploradors com La Condamine, Charles Darwin o Alexander von Humboldt, l'imaginari geogràfic dels territoris sud-americans va ser contínuament codificat d'acord als ulls estrangers. En el context de la nova consciència geogràfica produïda per l'acceleració dels viatges i les comunicacions al segle dinou, val

---

NOTES

1 | Llevat que s'indiqui el contrari, totes les traduccions són meves.

la pena considerar quin tipus d'intenció hi havia de fer un mapa mundial, no *en* relació a Amèrica Llatina sinó *des de* una perspectiva llatinoamericana. Quin paper va jugar la perifèrica posició d'Amèrica llatina dins l'Eurocentrista mapa mundial en el propi cartografiat mundial de la regió? Més concretament, com va determinar, el lloc marginal en la república mundial de les lletres, a una considerable distància dels centres metropolitans de producció del coneixement de cultures estrangeres i a un lloc oscil·lant a la xarxa de colònies lberoamericanes, les condicions llatinoamericanes per la producció del coneixement de la Xina al segle dinou?

Fins a quin punt el coneixement de cultures estrangeres es veu afectat per la distància geogràfica? Aquest article explora els límits porosos entre etnografia, geografia i ficció en la narració *Viaje de Nueva Granada a China y de China a Francia* (1860) del colombià Nicolás Tanco Armero². Insòlit document d'intercanvi entre les regions antípodes del planeta al segle dinou, *Viaje...* combina el llenguatge del comerç de manobre, guies turístiques i jornades de peregrinació, iniciant una manera d'escriure sobre la Xina que considera les estratègies retòriques de les epistemologies perifèriques. Aquest text investiga les formes d'universalisme que prevalen sobre històries locals en les discussions sobre la modernitat, i aporten nova llum als discursos sobre orientalisme produïts per altres presumptes geografies exòtiques. Proposo que *Viaje...* evidència una manera d'escriure sobre la Xina on la identitat nacional és al servei d'una forma cosmopolita d'identificació. Geogràficament, imaginàriament i èticament, la Xina arriba a ser una regió figurativa que transcendeix el punt d'enunciació llatinoamericà i, alhora, redefineix la subjectivitat en relació a diferents formes de producció del coneixement geogràfic: cartografia, turisme i peregrinació.

2. Escrits llatinoamericans de Xina

Nombrosos textos sobre la Xina circulaven als virregnats americans durant el temps de l'imperi espanyol. Biblioteques conventuals i episcopals adquirien llibres publicats recentment a Àsia, com el voluminós *India oriental* (1601-1607) de Johann Theodor de Bry (1561-1623) i Johann Israel de Bry (1565-1609) o l'extravagant *China illustrata* (1667) de Athanasius Kircher (Bailey, 1997: 41). Missioners jesuïtes establerts a Nou Mèxic i Perú com Alonso Sánchez (1547-1593) o José de Acosta (1539-1600) també dedicaven part significant del seu treball a etnografies de la Xina basades en els seus viatges o estudis doctrinals (Hosne, 2012). Mereix una menció particular la *Historia de las cosas más notables, ritos y costumbres del gran reino de la China*, del frare agustí Juan

NOTES

2 | La primera edició de *Viaje de Nueva Granada a China y de China a Francia* va ser publicada a París l'any 1860, poc després de la tornada de Tanco de Xina. *Viaje...* es sovint referenciat en treballs sobre la imaginació oriental a Llatinoamèrica en general, encara que només dos articles ho han estudiat amb detall fins avui (Fombona 2008 and Hincapie 2010). Al 2006 la Beijing Library Press va traduir un extens capítol per una col·lecció sobre viatges occidentals escrit a Xina (veure Nicolás Tanco Armero *Through the Smoke of Opium* 穿过鸦片的硝烟 = *Viaje de Nueva Granada a China y de China a Francia* / translated by Zheng Kejun. Beijing: Beijing Library Press, 2006). També, la novel·lista cubana Marta Rojas Rodríguez va publicar un relat de ficció de la relació entre Tanco i una servent xinesa a la Havana. (Veure Marta Rojas *El equipaje amarillo*. Havana: Editorial Letras cubanas, 2009).

González de Mendoza (1540-1617) que mai va posar un peu en territori xinès però que va compilar dades i informes dels primers exploradors que paraven a Mèxic en el camí de tornada a Europa. Com assenyala Carmen Hsu, degut a la jurisdicció de Mèxic sobre el Pacífic, Nova Espanya jugava un paper crucial a la diplomàcia imperial sobre la Xina des del regnat de Felip II (Hsu, 2010).

No obstant, al començament del segle XIX s'evidencia un canvi en el trànsit cultural entre la Xina i Amèrica del Sud. Les guerres d'independència Hispanoamericanes posaren fi a les rutes de comerç del Galeón de Manila, el qual havia estat la principal font de comunicació entre Manila i Acapulco des de l'establiment de les colònies espanyoles a Filipines el 1565. D'altra banda, la supressió de la Societat de Jesús al 1767 ja havia afectat el que havia estat una remarcable xarxa bibliogràfica trans-imperial il·lustrada.

Va ser només a la segona meitat de segle que els joves empresaris i polítics de les recentment establertes repúbliques sud-americanes començaven a aventurar-se a la Xina en busca d'un nou bé: gent xinesa. Amb l'abolició del mercat d'esclaus els anys 1840, els propietaris de les plantacions seguiren els britànics en el que arribava a ser una xarxa de comerç humà establerta i començava a implementar la mà d'obra xinesa contractada, comunament coneguda pel terme de-rogiatiu «culi». S'estima que entre el 1847 i el 1874, els vaixells de vint nacions occidentals van transportar més d'un quart de milió d'homes xinesos al Carib i tròpic sud-americà (Meagher, 2008: 61).³

No hauria de sorprendre que les repúbliques sudamericanes no posseïssin delegacions diplomàtiques a la Xina als 1850, ja que la majoria d'ells estaven superant les llargues guerres civils que seguiren la independència d'Espanya a les primeres dècades de segle. De fet, el paradigma dominant de viatjar era llavors organitzat al voltant d'Europa i els Estats Units, on la modernització occidental servia de model per als seus joves governs. «Chineros», com els comerciants xinesos eren nomenats a Cuba, negociaven majorment amb companyies britàniques o espanyoles que tenien una infraestructura comercial sòlida als ports del sud de la Xina o Macau. Inclús si hi havia evidència que molts sud-americans viatjaven a la Xina per perseguir aquests negocis clandestins, tan sols alguns registres d'aquells viatges romanen avui.

Degut a la insòlita combinació d'un document de comerç, una guia turística i un diari de peregrinació, *Viaje de Nueva Granada a China y de China a Francia* (1860), de Nicolás Tanco Armero, és un document profundament ric per explorar l'imaginari geogràfic de la Xina al segle dinou a Llatinoamèrica. Tanco escriu sota la consciència

---

NOTES

3 | El cas de Brasil es una excepció a la importació massiva de mà d'obra xinesa a les Amèriques. Inclús si l'esclavisme africà countuava sent la principal mà d'obra esclava al 1888, la «Chinese Question» va ser debatuda acaloradament al Congrés desde 1810. Per saber més mirar Lesser, «Chinese labor and the debate over ethnic integration» (1999) i Conrad «The Planter Class and the Debate over Chinese Immigration to Brazil, 1850-1893. (1975)».

de ser un viatger colombià de lletres a la Xina, i per tant el seu lloc d'enunciació narrativa oscil·la entre la determinada procedència geogràfica de Colòmbia, que representa l'horitzó simbòlic universal del cristianisme, i la cultura europea a la qual aspira. Fent això, el seu relat evidencia les complexes dinàmiques de geografia i imaginació en la mentalitat criolla moderna, però sobretot, afirma el potencial literari de les fronteres poroses entre l'escriptura, el coneixement i la geografia.

3. El cartògraf

Nascut al 1830, Nicolás Tanco Armero (mirar Fig. 1) pertanyia a una família tradicional al servei del govern de Gran Colòmbia, l'efímera república de Simón Bolívar. Com la majoria d'elit nacional, va ser educat a Nova York i París, on va estudiar sota la supervisió de Jerome A. Blanqui (1798-1854). Al seu retorn a Bogotà el 1847 va unir-se al Partit Conservador però ràpidament va ser empresonat per la seva crítica oberta al govern liberal. Exiliat a Cuba el 1851, va unir-se a la companyia comercial espanyola que despatxava vaixells de peons des del port xinès d'Amoy (Xiamen) i deixà la Xina el 1855, on va romandre per tres anys tot plegat.

El cartografiat es l'estratègia central per la qual Tanco estructura el seu quadern de viatge. *Viaje...* consta de sis-centes pàgines organitzades al voltant del seu itinerari mundial: la sortida de Bogotà a Europa, les impressions de Xina, i finalment, el retorn a París a través de Palestina. En la forma típica dels informes de viatge del període, el text inclou comentaris personals de Tanco en el viatge i les descripcions de la cultura xinesa. En la segona part del llibre, orgullosament enumera les milles caminades i els països visitats abans de l'arribada a Hong-Kong. En poques línies retrata la diversitat cultural i topogràfica del planeta, tal com s'experimenta a través de les moltes parades de la seva llarga expedició:

Las transiciones son rápidas, violentas: no bien se han abandonado las playas de la virgen América cuando ya se está entrando en el seno de las opulentas capitales europeas, en el foco de la moderna civilización, a poco ya se halla uno transportado al teatro de la historia antigua, al golfo de esos países llenos de tradiciones y de recuerdos; y cuando apenas ha acabado de palpar el corazón y de respirarse la religiosa atmósfera, ya nos encontramos en las selvas de Asia, en medio de hombres de melena suelta, semi-salvajes, que se abandonan pronto para reemplazarlos por los aún más raros habitantes del misterioso suelo del Imperio Celeste. (1861: 202)

D'acord a les paraules del viatger, el món té diferents regions organitzades asimètricament en termes espacials i temporals. Al centre roman el cor de la civilització moderna: Europa i les seves

---

poderoses capitals. A una banda, el que és descrit com a un pintoresc Orient Mitjà. L'«etapa» de l'antiguitat on la tradició, els records i els signes del passat són mers records de temps arcans. Més a baix, Ceilan és descrit com un espai primitiu, on la naturalesa indomesticada (jungles) i «homes semi-salvatges» semblen ser els elements destacats del escenari. Més enllà del subcontinent, l'hermenèutica falla: els territoris de Xina pertanyen al regne de l'estrany i misteriós. Aquesta summa ignorància de la regió també correspon al retard de les Amèriques, descrita com una única entitat territorial (Amèrica), mancant qualsevol tret o història «verge», i referenciada només pels seus límits exteriors «costes». Aquest mapa reproduïx un predominant segle dinou eurocèntric, que ignora les històries locals i defineix el món en termes de la seva relació amb l'europea idea de progrés: com més augmenta la distància dels centres civilitzats, així també ho fa el desenvolupament social i material. Tanco, un membre de l'elit colombiana conservadora, assumeix aquesta visió. Com Jacinto Fombona sosté a "Travel and Business: The First Colombian in China" (2008), la seva narració pot ser caracteritzada al llarg de l'empirisme i l'articulació d'una fe en el progrés, la qual en l'Amèrica espanyola més tard s'associa amb el positivisme científic. Marcat per l'escriptura, els *letrados* establiren i construïren els discursos de l'ideal de ciutat racional des de la qual la conquesta, la colonització i després, els esforços de construcció nacional provenien. Això és, encara que la seva procedència és Colòmbia, Tanco assumeix la veu de l'elit i per tant projecta una cartografia del món orientat cap al progrés eurocèntric. Exiliat de Nova Granada i deportat a una terra desconeguda a Àsia es prové d'una singular posició d'enunciació des d'on articular la seva veu política.

Traçant línies addicionals al mapa, Tanco contribueix a l'edificació del llavors limitat arxiu llatinoamericà sobre Àsia. Tanmateix, en lloc d'un projecte acadèmic sostingut per una metodologia científica en la forma dels estudis disciplinaris emergents de cultures estrangeres a Europa, la cartografia de la Xina de Tanco està marcada per impressions subjectives:

Cuándo se habían de imaginar que era un viajero que venía desde las selvas americanas a estudiar las costumbres asiáticas? (1861: 328)

Allí sentado, cual planta exótica, era un anacronismo en medio del conjunto que me rodeaba (...) ¡Un granadino en el fondo de la China, obsequiado por una de las principales autoridades del imperio, asistiendo a un banquete de mandarín en el Imperio Celeste a seis mil leguas de su patria! (1861: 332)

Tanco transmet una sensació de distanciament mitjançant la juxtaposició de les regions del món que estan tan lluny. Expressat en forma de preguntes retòriques, aquestes juxtaposicions suggereixen que aquest contacte transcendeix la raó («Qui hagués endevinat?»),

---

la imaginació («Com podien imaginar?») i la referència de temps («jo era un *anacronisme*») Aquestes representacions de la geografia del món tracen zones més enllà inclús de les disposades pel fragment inicial sobre el centrifugat mapa del món. Quan identificant la seva precedència americana, Tanco mira més enllà de la línia costera i es refereix a la «jungla» i les «pampes», dos paisatges essencials de Sud Amèrica. Sobre la Xina, ara menciona la perifèria, implicant fins i tot un major sentit de meravella a una terra inicialment definida pel misteri i l'estranyesa.

Si la Xina operava com paradigma d'allò llunyà en general (Hayot, Saussy and Yao, 2008), com el «cas típic en situacions frontereres, de màxima distància i major alineament radical» (Jullien, 1988: 34), Tanco explorava la dimensió de la distància literal: la Xina està més enllà d'Amèrica del Sud que Europa; tal com diu la cita: «l'imperi Celestial és sis mil llegües enllà de la seva ciutat natal». Aquesta declaració disposa l'eix del mapa concèntric prèviament analitzat i col·locat en el seu lloc Amèrica del Sud com a punt avantatjós. Tots dos, el punt d'avantatge (Amèrica del Sud) i la regió cartografiada (la Xina), que apareixen en pols extrems del nou mapa són definits enterament en termes ambientals (pampes-jungles) en lloc d'urbans, criteris de «civilització». Aquest mapa bipolar alternatiu explora la noció del «decaïment distal» un terme geogràfic que descriu l'efecte de la distància en interaccions espacials i culturals. L'efecte de decaïment de la distància mostra que la interacció entre dos llocs declina en la mesura en què la distància entre ells augmenta (Harvey, 1989). Una vegada la distància està fora del radi d'acció dels llocs, les seves interaccions comencen a disminuir. Combinant dos eixos referencials, Tanco no només sobreposa l'efecte del decaïment de la distància, sinó que manifesta la noció que la distància física és de fet una obstrucció per produir coneixement cultural.

4. El turista

L'escriptura de viatges a la Xina a meitats del segle dinou suposava una innovació en molts aspectes. En primer lloc, després de varies dècades de clausura a la resta del món, la Xina havia estat forçada a obrir i permetre la circulació d'estrangers dins les seves fronteres. A més, masses d'occidentals havien començat a viatjar extensament més enllà d'Europa gràcies a la nova indústria del turisme. Fer mapes ja no era una empresa exclusivament humanística d'agents metropolitans (oficials, missioners, diplomàtics) a les colònies ultramarines, sinó una activitat de lleure dels ciutadans de diferents procedències que publicaven sobre els seus viatges arreu. Juntament amb els canvis del viatjar, el coneixement retòric geogràfic també fóra significativament transformat.

No obstant durant el temps de les Guerres d'Opi, la Xina encara estava lluny del mapa del turisme oriental. L'emergència colonial europea al Mediterrani facilitava la incorporació del'Orient Mitjà com a destí vacacional, però cap dels serveis per viatges de plaer — ferrocarrils de luxe, allotjaments confortables, serveis monetaris i guies de viatge— eren promoguts a la Xina fins principis del segle vint (Searight, 1991: 43). De fet, el principal operador turístic del moment, Thomas Cook, visitava la Xina per primer cop el 1872 com a part d'una ruta inaugural al voltant del món, però no va ser impressionat pel que va veure. En les seves cartes des de Shangai, escrivia:

narrow, filthy, and offensive streets, choked and almost choking bazaars, pestering and festering beggars in every shape of hideous deformity; sights, sounds, and smells all combined to cut short our promenade of the "native city," to which no one paid a second visit, and the chief part of our short stay at Shanghai was spent in the American, English, or French concessions. (Cook, 1998: 45)

Hi va haver un fort augment de l'apel·lació de la Xina als turistes durant les primeres dècades del segle XX, com demostren els fullets de viatges a la Xina del 1909 (vegeu la figura 2) o la primera guia de la Xina de Cook (*Cook's Handbook for Tourists to Peking, Tientsin, Shan-Hai-Kwan, Mukden, Dalny, Port Arthur and Seoul*) que va ser publicada el 1910. Pel que fa a les oficines, Thomas Cook va obrir la primera sucursal xinesa a Hong-Kong a finals de 1906. La infraestructura bàsica per a la població estrangera a la Xina va començar a desenvolupar-se al mig del segle dinou, després del final de la Primera Guerra de l'Opi, quan la Xina va ser obligada a autoritzar l'establiment de concessions extraterritorials i a aprovar la residència permanent dels cònsols estrangers i les seves famílies en diverses ciutats costaneres (Hevia, 2003: 5). Subseqüents guerres i tractats expandiren aquesta presència: els residents britànics construïen els seus propis suburbis, erigien clubs i esglésies, magatzems i drassanes, i establien administracions municipals i forces policials. En la dècada de 1930 hi havia uns vint mil ciutadans britànics que residien a la Xina fora d'Hong-Kong, mentre que desenes de milers de persones la visitaven com a comerciants, mariners de la Marina Real, o militars (Bickers, 2003: 6).

Tanco no va ser el primer llatinoamericà a visitar l'Orient Mitjà, tot i que afirma ser el primer a la Xina. S'havia convertit en comú per als viatgers d'Amèrica Llatina incloure una desviació a Palestina durant els seus grans *tours* a Europa⁴ Mentre els viatges a «l'Orient» eren més curts, aquests ocupaven més espai en les narratives que les llargues estades a Europa (Martínez, 1996: 34). No obstant, Tanco es desmarca d'altres viatgers sud-americans. En una parada a Egipte, fulleja una de les pàgines del llibre de visites d'un hotel i observa:

Observaré que no encontré ni un solo individuo de Sur-América. Yo puse a mi turno: "N.N. natural de Santa Fe de Bogotá, en la América meridional, se dirige a la China." (1861: 235)

Està clar per aquesta cita que Tanco intenta distingir la seva signatura dels altres. Independentment de la veracitat de la seva afirmació, el fet que porta el viatger sud-americà (o la manca d'aquest) a la imatge és reveladora. Per identificar-se a sí mateix, Tanco proporciona el nom complet de la seva ciutat d'origen (Santa Fe de Bogotá), però omet el seu nom propi («N.N.»), suggerint que és la seva procedència, no la onomàstica, la que determina la identitat en aquesta regió del planeta. Val esmentar que també inclou la seva destinació, com si anunciar la ruta a la Xina fes els seus viatges turístics més extrems, donat que la Xina encara era un lloc impregnat amb connotacions d'aventura i perill.

Aquesta actitud de diferenciació és simptomàtica del desenvolupament del turisme com una pràctica estandarditzada i la correlació de la nova consciència emergent en la literatura de viatges. Ralph Pordzik argumenta a *The Wonder of Travel* que en la línia del viatge internacional, l'autodiferenciació i l'oposició respecte el turisme de masses va esdevenir un propòsit bàsic, i molts viatgers desitjaven posar distància entre ells mateixos i els ramats de turistes comercials. Subjecte a les «twin pressures of feeling both "one of the crowd" and "late on the scene," visitors to Europe, Africa and the Near East found themselves at pains to find anything new to say about the hallowed sites opened to them» (Pordzik, 2005: 9).

Tanco recorre a la seva procedència marginal per enaltir distància geogràfica des de la Xina i així definir la seva subjectivitat viatgera en aquestes dues vies. Ell «arriba aviat a l'escena» ja que s'aventura més enllà de les usuals destinacions d'altres viatgers europeus, i, a més, ell no és «un de la multitud» perquè ha tingut accés de primera mà a llocs on els seus compatriotes no han arribat encara. Respecte a això, la llarga distància atorgada per la seva procedència geogràfica ajuda a definir la seva identitat itinerant en termes negatius: és un viatger d'Amèrica del Sud, però excepcional.

Altres vegades, el punt narratiu de l'enunciat es mou entre el local i l'universal; entre la participació en una comunitat imaginària de viatgers d'Amèrica del Sud (il·lustrats i ociosos) pels quals el destí més llunyà es l'Orient Mitjà i una comunitat de viatgers europeus (comerciants, diplomàtics, missioners) que, sense tenir en compte les rutes de turisme, tenen de fet algun accés a l'Orient Llunyà. És precisament per l'oscil·lació entre aquests dos que la veu narrativa construeix la seva pròpia excepcionalitat.

NOTES

4 | Veure, per exemple: *De Adén a Suez* (1855) de Lucio V. Mansilla. *Viaje á Oriente: de Buenos Aires a Jerusalén* (1873) de Pastor Servando Obligado; *Egipto y Palestina: apuntes de viaje* (1874) de José López Portillo y Rojas o *Viaje a Oriente* (1883) de Luis Malanco. Una inestimable font de viatge cal al Orient Mitjà es la col·lecció de narracions i fotografia de Dom Pedro II, Emperador of Brazil, qui viatjà entre 1876 i 1877 a través de regions àrabs del Imperi Otomà.

5. El pelegrí

Per tant, Tanco construeix la seva veu com a cartògraf lletrat que usa tant Colòmbia com Europa com a punt de referència cartogràfica, i també com a viatger que pertany a ambdues comunitats errants, la sud-americana i l'europea. A més, la seva identificació professional a la Xina és ambigua a través dels text. Sorpren que en les sis-centes pàgines narratives hi hagi només algunes al·lusions al seu negoci a la Xina, normalment en vagues notes sobre els «assumptes d'immigració» «negocis relacionats a la immigració asiàtica,» o «enviament de manobres culis a l'Havana»⁵. D'ençà la seva sortida del port de Marsella, el lector es fa una idea de l'actitud de Tanco envers els seus motius de ser a la Xina:

No teniendo en mira hasta aquí más que los conocimientos que pudiese adquirir y las utilidades que reportarían las grandes especulaciones que me llevaban a esas tierras, jamás me había detenido a contemplar los riesgos de mi penosa peregrinación. (1861: 195)

El llenguatge de les seves cites eludeix qualsevol especificació de les reflexions d'en Tanco a la Xina, i tot i així revela el seu to. Al pròleg del llibre, el seu amic Pedro M. Moure informa als lectors que va a la Xina per fer negocis relacionats amb la immigració asiàtica. Moure celebra l'impuls humanitari d'en Tanco en la decisió d'embarcar-se a la Xina, «without contemplating pecuniary estimations, nor compromising his own interest» des del moment en què afirma que l'empresa espanyola que el va contractar per anar a la Xina pretén genuïnament reemplaçar la mà d'obra africana esclava per una de lliure, asiàtica:

El señor Tanco no pensó como nosotros y aceptó inmediatamente tan delicada comisión, sin detenerse en cálculos pecuniarios, sin temer comprometer sus intereses, fijándose solamente en que la inmigración iba a destruir la esclavitud: tenía delante una cuestión humanitaria. (1861: xxv)

No obstant, el mateix Tanco és mostra menys exaltat envers els motius de la seva empresa. No es refereix a cap assumpte «humanitari» i enlloc ho reconeix com un producte de transaccions d'alt risc i alts d'ingressos en les operacions especulatives. Finalment, resumeix la naturalesa del seu viatge com una «penosa peregrinació», una expressió que suggereix que és mes aviat una empresa religiosa. En altres paraules, per ocultar la seva participació en el que ja era un infame comerç d'humans, remodela la seva imatge viatgera de «chinero» (comerciant de manobre) a la de pelegrí cristià. La particularitat de la seva identitat sud-americana que havia servit a d'altres llocs per garantir una major distància en el cartografiat del món, i una major distància d'altres viatgers sud-americans, és esborrada aquí per treure qualsevol associació amb el comerç manobre al

---

NOTES

5 | «regresar a la colonia inglesa centro de la emigración china que se dirigía a Cuba» (1861: 403); “aguardaba mi llegada para darse a la vela hacia el puerto de Fu-tcheu en donde debía cargar para la Habana” (1861: 404)

Carib, i per tant, és substituït per la identificació universalista de la religió. El motiu de comerç inicial del viatge és suplantat pel propòsit de peregrinació.

Descrit com a *bildungsreise* al pròleg («the author departs as a young fellow and comes back turned into a man»), el viatge comença amb una escena d'exili de la seva terra natal i conclou amb un viatge religiós a Palestina. Tanco es mou entre terres familiars als dos finals del viatge: la ciutat natal (Nova Granada) que és forçat a deixar enrere per l'exili i la terra Santa (Jerusalem) que aspira a testimoniar com a fervent catòlic. En aquest aspecte, la Xina i Amèrica són deixats com a extrems en el prèviament mencionat mapa «bipolar» del món, però no al final del seu itinerari. Tanmateix, l'últim capítol de *Viajes... sobre Palestina* pot ser llegit com si tot el viatge a la Xina fóra una mera diversió per millorar el treball (i per tant el benefici) del viatge formatiu i religiós, per ser publicat a la tornada a casa. Frederic Martínez argumenta que l'església catòlica a Colòmbia obertament encoratjà la publicació de diaris de viatge a l'Orient com a instrument de resistència al projecte secular del govern liberal (Martínez, 1996: 34). Com a conservador exiliat que volia exercir els seus deures de lletrat, Tanco descriu la Xina com a espai pagà que s'alça entre ell i la terra sagrada. La peregrinació de Tanco difereix de la dels seus compatriotes en el sentit que estén la ruta a la peregrinació cap a Terra Santa (a través d'Europa, la Xina i Palestina) i inverteix les coordenades de direccions convencionals, fent una peregrinació orientada a l'oest.

Com a bon peregrí, Tanco és un observador actiu de les terres estrangeres que creua en el seu camí cap al destí sagrat. La seva visió de la Xina és llavors projectada des d'un marc dogmàtic del catolicisme, a saber, un exercici de pedagogia cristiana (Hincapie, 2010: 31). Altra vegada, la distància és emprada per emfatitzar les insalvables diferències que defineixen els aspectes culturals del xinès: « I could conclude that the civilization of the Middle Country is entirely antipodal to ours » (Tanco, 1861: 374). Tanco proporciona una informada descripció del sistema legal xinès, costums marcialis o religió, sempre indicant una opinió i jutjant-lo pel seu marc progressista. L'única manera d'escurçar distàncies amb la Xina és a través de la conversió:

Francia, foco de la civilización europea, o mejor dicho, occidental, debe serlo con el tiempo de la oriental: en el mar de la India, en la China, en la Corea, en el Japón, por todos esos países tiene intereses y debe conservar y sostener su influencia, protegiendo las misiones católicas, únicas fuentes de donde debe correr la futura civilización de estas comarcas. (1861: 402)

Aquí emergeix una versió única de l'imperialisme cristià, no organitzat com a xarxa missionària horitzontal, sinó en termes d'una

jerarquia político-cultural. De nou, la procedència llatinoamericana s'esborrona pel bé d'un mapa eurocèntric que defineix la missió civilitzadora de la cristiandat centrada a França, i focalitzada a una -desitjada- modernitat europea. És justament degut a declaracions com aquesta que els diaris de viatge llatinoamericans a la Xina desafien la tradicional retòrica de l'orientalisme. Quan Edward Said analitza l'«orientalisme» com un ajustament referencial de discursos sobre Orient, reconeix que una sola localització estratègica -una manera de descriure la posició de l'autor en un text pel que fa a allò oriental- és crucial. Explica el fet que viatgers, polítics i filòlegs que han escrit sobre l'Orient Mitjà projecten una posició imperialista, que implica jerarquia i suposa dominació de la cultura de l'autor vers l'oriental, permet la formulació de l'Orient com una geografia imaginativa consistent. No obstant, a causa de l'occidentalisme autoimposat del lletrat sud-americà, la seva estratègica localització oscil·la entre una declaració de solidaritat amb una exòtica Xina i, alhora, un imperatiu de dominació a mans de les nacions europees. La localització estratègica ambivalent de Tanco a través de tot el text crea dos mapes simultanis del món (concèntric i bipolar), dues comunitats de viatgers (sud-americans i europeus), i defineix dos objectius del viatge (dur treballadors xinesos i arribar a un destí religiós). Podríem concloure doncs que Tanco delimita l'espai geogràfic a través d'estratègies textuais.

Fig. 1 Nicolás Tanco Armero posant a una foto d'estudi a Bogotà. Font: Biblioteca Virtual Luis Angel Arango (Bogotá, Colombia)
<<http://www.banrepcultural.org/blaavirtual/biografias/nicolas-tanco>>.

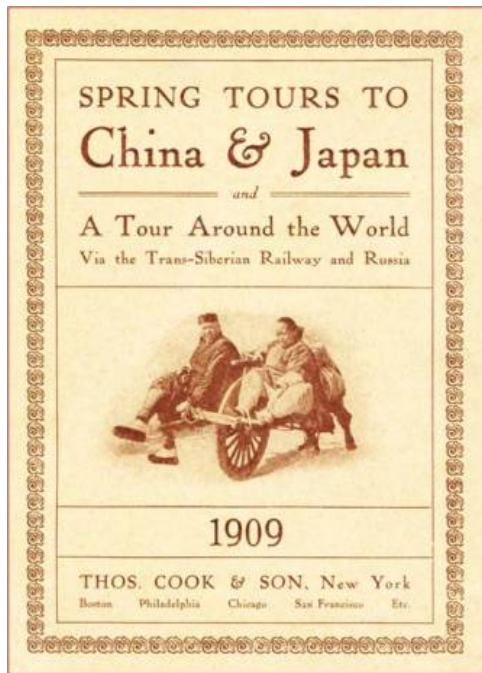

Fig. 2 *Spring Tours to China & Japan and a tour around the World via the Trans-Siberian Railway and Russia*. Aquí hi ha fulletons relacionats amb la Xina als arxius de Thomas Cook abans del 1909, però les primeres guies a Xina són del 1910.

Bibliografía citada

- BAILEY G.A (1997): "A Mughal Princess in Baroque New Spain: Catarina de San Juan (1606-88), the China Poblana" *Anales del Instituto de Investigaciones Estéticas* (Mexico City) XIX, 71: 37-86.
- BICKERS, R. A. (2003): *Empire Made Me: An Englishman Adrift in Shanghai*, London; New York: Allen Lane.
- CONRAD, R. (1975), "The Planter Class and the Debate over Chinese Immigration to Brazil, 1850-1893" *International Migration Review*, Vol. 9, 1: 41-55.
- COOK T., and JABEZ B. (1998) "Letters from the Sea and from Foreign Lands: Description of a Tour Round the World". *The History of Tourism*, Vol. v.3. London: Routledge/Thoemmes.
- FOMBONA, J. (2008): "Travel and Business: The First Colombian in China", in Clark, S. and Smethurst, P. (eds.), *Asian Crossings: Travel Writing on China, Japan and Southeast Asia*, Hong Kong: Hong Kong University Press: 72-86.
- HARVEY, D. (1989): *The Condition of Postmodernity: An Enquiry into the Origins of Cultural Change*. Oxford; Cambridge, Mass., USA: Blackwell.
- HAYOT, E., SAUSSY, H. and YAO, S. (2008): *Sinographies: Writing China*, Minneapolis: University of Minnesota Press.
- HEVIA, J. L. (2003): *English Lessons: The Pedagogy of Imperialism in Nineteenth-Century China*, Durham: Duke University Press.
- HINCAPIE, L. M. (2010): "Pacific Transactions: Nicolás Tanco Armero and the Chinese Coolie Trade to Cuba", *Journal of Iberian and Latin American Research*, 16, vol.1: 27-41
- HOSNE, A. C (2012): "Lo deseable y lo posible. La visión y representación de China en la obra de José de Acosta", *Archivum Historicum Societatis Iesu*. Roma: Institutum Scriptorum de Historia S. 81, 162 l.: 481-514.
- HSU, C. (2010): "Writing on Behalf of a Christian Empire: Gifts, Dissimulation, and Politics in the Letters of Philip II of Spain to Wanli of China", *Hispanic Review*, 78, vol. 3: 323-344.
- JULLIEN, F. (1988): "El mayor rodeo: la sinología como disciplina occidental", in Todorov, T. (ed.) *Cruce de culturas y mestizaje cultural*, Madrid: Ediciones Júcar.
- LESSER, J. (1999): *Negotiating National Identity: Immigrants, Minorities, and the Struggle for Ethnicity in Brazil*. Durham, N.C.: Duke University Press.
- LÉVI-STRAUSS, C. [1955] (2012). *Tristes Tropiques*. London: Penguin.
- MARTÍNEZ, F. (1996): "Los relatos de viaje a Oriente en el debate político colombiano (1847-1875)" *Historia y Sociedad*, 3.
- MEAGHER, A. J. (2008): *The Coolie Trade: The Traffic in Chinese Laborers to Latin America, 1847-1874*. Bloomington, IN: Xlibris.
- MONTALDO, G. (1999): *Ficciones culturales y fabulas de identidad*, Rosario: Beatriz Viterbo.
- PORDZIK, R. (2005): *The Wonder of Travel: Fiction, Tourism and the Social Construction of the Nostalgic*. Heidelberg: Anglistische Forschungen.
- SAID, E. (1978): *Orientalism*. New York: Pantheon.
- SEARIGHT, S. (1991): *Steaming East: The Forging of Steamship and Rail Links between Europe and Asia*. London: Bodley Head.
- TANCO ARMERO, N. (1861): *Viaje de la Nueva Granada a China y de China a Francia*, Paris: Imprenta de Simón Racon y Compañía.